

Sosiale ulikheter og vi som er privilegerte

Reidar Ommundsen

Reidar Ommundsen

Media forteller oss ofte om de enorme problemene og den ufattelige fattigdom som mange mennesker lever under flere steder på vår klode. Fokus er gjerne på «de andre» og deres elendighet. Landene «de andre» bor i omtales riktig nok ikke lenger som «underutviklede». Det er blitt mer politisk korrekt å snakke om «utviklingsland». Men like fullt synes oppmerksomheten primært å være på de andre som vanskeligstilte. I og for seg er dette kanskje ikke så galt, i og med at det kan gi grunnlag for medfølelse, som så kan danne grunnlag for å ville hjelpe. En uintendert negativ effekt kan være at vi stakkarsliggjør de andre og lett kommer til å se ned på dem.

Kan det også tenkes andre forklaringer på denne ensidige vektleggingen av den andres elendighet? Hvorfor retter vi i så liten grad fokus på oss selv som ufattelig privilegerte, når vi ser på – og kanskje søker å forstå – ulikhetene mellom oss og de andre, når det gjelder levekår? Kan det være at media og vi er tjent med denne måten å vinkle forståelsen av ulikhetene på for å unngå kollektiv skyldfølelse? En betoning av egne privilegier inviterer ikke bare til medfølelse, men kanskje også til å føle medansvar for at de andre har det så mye dårligere enn oss selv.

Spørsmålene vi har reist her er selvsagt komplekse, men det har ikke forhindret tre amerikanske sosialpsykologer å kaste lys over problematikken ved hjelp av to eksperimenter. Forskningsspørsmålet de stilte var som følger: Hvilke psykologiske konsekvenser kan det ha å se på ulikheter mellom grupper ut fra fokus enten på egen gruppe som privilegert, eller på den andre gruppens elendige situasjon?

I alt 110 hvite studenter deltok som forsøkspersoner i det første eksperimentet. Deltakerne skulle besvare et spørreskjema som inneholdt 24 utsagn om sosiale ulikheter mellom hvite og sorte amerikanere. I forkant av utsagnene fikk den ene halvparten lese en instruksjon til spørreskjemaet der fokus var på de hvites privilegier, den andre halvdel leste en instruksjon som vektla de sortes vanskelige situasjon:

«I siste halvdel av dette århundret har amerikanere hatt mye oppmerksomhet på ulikheter mellom rasene. På tross av økt oppmerksomhet på dette problemet er de fleste samfunnsvitere enige om at også i dag 'nyter hvite amerikanere mange privilegier som sorte amerikanere ikke har' (eller: 'Sorte amerikanere møter større vansker og problemer enn det hvite amerikanere gjør'). Nedenfor er en liste over 'hvite privilegier' (eller: 'vansker sorte møter') som er hentet fra sosiologisk-, psykologisk- og økonomisk forskning.»

De 24 utsagnene omfattet et bredt spekter av livsområder hvorav ett dreide seg om det å skaffe seg en bolig:

«Hvite amerikanere kan lett få leie eller kjøpe seg en bolig i hvilket som helst strøk der de har råd til å bo», eller «Sorte amerikanere har ofte vansker med å få leie eller kjøpe en bolig, selv i strøk der de har råd til å bo».

Etter å ha lest alle 24 utsagnene skulle samtlige deltakere besvare noen spørsmål som var ment å måle grad av kollektiv skyldfølelse og grad av rasistiske holdninger. Analysen av svarene viste at gruppen som hadde lest de sosiale ulikhetene mellom sorte og hvite uttrykt som de hvites privilegier, skåret høyere på kollektiv skyldfølelse og lavere på rasistiske holdninger. Den andre gruppen som hadde fått de sosiale ulikhetene presentert som vansker som de sorte møtte i samfunnet, skåret lavere på kollektiv skyldfølelse, og høyere på rasisme.

Resultatene av dette første eksperimentet viser at det kan være av stor betydning hvordan et sosialt problem – i dette tilfellet ulikheter mellom to grupper – blir formulert. Ved å manipulere vinklingen kan en påvirke en inngruppes følelse av medskyldighet og holdninger til en utgruppe som er mindre privilegert enn den gruppen en selv tilhører.

I det første eksperimentet hadde deltakerne lest eksempler på ulikhet som forskerne hadde valgt. Et oppfølgende eksperiment innebar at forsøkspersonene selv skulle gi eksempler på enten privilegier som hvite amerikanere nyter, eller vansker som sorte amerikanere møter.

Resultatene bekreftet hva man tidligere hadde funnet. Det styrker hypotesen om at hvordan sosiale problemer vinkles i media, kan ha betydning for hvordan mottakerne oppfatter de underprivilegerte og sitt eget medansvar i den forbindelse. De to eksperimentene har derimot ikke brakt oss nærmere et svar på nok et viktig spørsmål: Dersom media vinkler sine sosiale reportasjer slik at vi som relativt sett er privilegerte går fri, gjøres dette bevisst for å unngå kollektiv skyldfølelse og opplevelse av forpliktende medansvar?